

למה ניגרע?! – בין פסח שני לבנות צלפחד

בשני מקומות בתורה – בפרשות פסח שני ובנות צלפחד – קוראים אנו כי משה הפנה את השאלה שנשאל אל ה'!¹ חז"ל ראו בכך מצד אחד זכות לשואלים, שצו ה' ניתן בגין שאלתם,² ומצד שני סימן שלילי למשה, שנעלמה ממנו התשובה.³ ברם, אנו ננסה להראות כי עצם השוואת המקרים מלמדת על רבדים נסתרים הטמונים בפרשות, ואשר בכוחם לשפוך אור חדש על משמעות מקרים אלו.

למה ניגרע!?

הביטוי המנחה בפניית השואלים זהה, ודווקא בשל כך מתבקש לעמוד על השונה באופי התשובות שניתנו להם. בפרשת פסח שני מסופר:

וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הַהֵמָּה אֵלָיו אֲנַחְנוּ טַמְאִים לַנֶּפֶשׁ אָדָם לָמָּה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקָּרֵב אֶת קַרְבְּנֵי ה' בְּמַעַדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עֲמְדוּ וְאִשְׁמְעָה מֵה' וְצִנְהוּ ה' לָכֶם. וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טַמְא לַנֶּפֶשׁ אוֹ בְּדַרְכֵי רְחֻקָה לָכֶם אוֹ לְדַרְתֵּיכֶם וַעֲשֵׂה פֶסַח לָהּ (במדבר ט', ז-י).

ואילו פניית בנות צלפחד מתוארת כך:

וּתְקַרְבֶּנָּה בְּנוֹת צֶלְפַּחַד בֶּן חֲפֹר בֶּן גִּלְעָד בֶּן מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפַּחַת מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף וְאַלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מַחֲלָה נָעָה וְחַגְלָה וּמִלְכָּה וְתַרְצָה. וַתַּעֲמִדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפְנֵי אֱלֻעָזָר הַכֹּהֵן וּלְפְנֵי הַנְּשִׂאִים וְכָל הָעֵדָה פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר. אֲבִינוּ מֵת בְּמִדְבָר וְהוּא לֹא יִהְיֶה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנּוֹעֲדִים עַל ה' בְּעֵדַת קִרְחַי כִּי בְחָטְאוּ מֵת וּבָנִים לֹא הָיוּ לוֹ. לָמָּה יִגְרַע שֵׁם אֲבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֶּן תֵּנָּה לָנוּ אַחְזָה בְּתוֹךְ אַחֵי אֲבִינוּ. וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. כֵּן בְּנוֹת צֶלְפַּחַד דַּבְּרַתְנָן תִּתֵּן לָהֶם אַחְזַת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אַחֵי אֲבִיהֶם וְהַעֲבַרְתָּ אֶת נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן. וְאַל בְּנֵי

1. בתרגום המיוחס ליונתן (במדבר ט', ח) נמנים ארבעה מקומות שבהם משה נמלך בשכינה בטרם ציווה לעם את אשר יעשו. ברשימה זו הוא מונה גם את המקלל ואת המקושש. אמנם בדוגמות אלו הספק לא התעורר מצד הפונים למשה אלא מצד משה עצמו. עיינו עוד י' גרוסמן, 'צו ה' ויזמה אנושית: מבנה העומק של במדבר כ"ה-ל"א', **מגדים** נ, תשס"ט, עמ' 68, שעמד על ביטוי המפתח המשווה בין טענת הטמאים בפסח שני לטענת בנות צלפחד, המאפיין את רצונם להיכלל בעם. אנו, לעומתו, עמדנו על ההבדל הפנימי בין שני הסיפורים.
2. עיינו רש"י לבמדבר ט', ז; כ"ז, ה.
3. רש"י שם כ"ז, ה.

ישראל תדבר לאמר איש כי ימות וכן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו

(שם כ"ז, א-ח).

ניתן להבחין בהבדל בולט בין תשובות ה' לשתי השאלות. בעוד ה' התייחס במפורש לטענת בנות צלפחד והודה: "כן בנות צלפחד דברת", בעניין פסח שני לא מצאנו ביטוי שכזה.⁴ פניית משה נענתה שם בציווי כללי הכולל מקרים נוספים, דוגמת 'דרך רחוקה', ומתוך הכלל למדו על עצמם. בבנות צלפחד, לעומת זאת, צורת המענה היא הפוכה: קודם ישנה תשובה המתייחסת למקרה הפרטי שלהן, ומתוך כך יוצא המקרא להרחיב את הנושא. נראה שפרט זה מצריך אותנו לבחון את שני המקרים הללו כשלעצמם, ומתוך כך ניטיב לעמוד על ההבדל ביניהם.

פסח שני

נעיין שוב בפרשה במלואה:

וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון לאמר. ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו. בארבעה עשר יום בחדש הזה בין הערבים תעשו אתו במועדו ככל חקתי וככל משפטיו תעשו אתו. וידבר משה אל בני ישראל לעשות הפסח. ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש בין הערבים במדבר סיני ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו בני ישראל. ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא. ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקרב את קרבן ה' במועדו בתוך בני ישראל. ויאמר אלהם משה עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם. וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל לאמר איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך חקה לכם או לדתיתכם ועשה פסח לה'. בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אתו על מצות ומררים יאכלהו. לא ישאירו ממנו עד בקר ועצם לא ישברו בו ככל חקת הפסח יעשו אתו. והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא יהיה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההוא מעמיה כי קרבן ה' לא הקריב במועדו חטאו ישא האיש ההוא. וכי יגור אתכם גר ועשה פסח לה' כחקת הפסח וכמשפטו כן יעשה חקה אחת יהיה לכם ולגר ולאזרח הארץ (שם ט', א-ד).

התורה קובעת כי זכותם של הטמאים או הרחוקים אינה נגרעת, והם אכן יעשו "פסח לה'", שיתנהל בצורה זהה לקודמו: "ככל חקת הפסח יעשו אתו". המונח 'פסח

4. אין לתלות זאת בעובדה שהאנשים הללו לא ניקבו בשמות, לעומת בנות צלפחד המזוהות בשמותן, כיוון שכשם שהשאלה הייתה אנונימית, כך גם תשובתו של הקב"ה יכולה הייתה להיות אנונימית, או לפחות להתייחס למקרה המסוים שדורש פתרון מדי, ורק אחר כך לכלול ציווי כללי, כמו מבנה התשובה בפרשת בנות צלפחד. מה גם שמשה אמר לשואלים רגע לפני כן "עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם".

למה ניגרע?! – בין פסח שני לבנות צלפחד

שני' לא נזכר בתורה, ואדרבא, מלשון התורה משתמע שזהו פסח לכל דבר, מלבד התאריך החדש שהוקצה לו.

קריאה באופן זה, על יצירת חג פסח נוסף, עבור אלו שלא יכולים היו להיכלל בחג המקורי, נוסכת משמעות חדשה לחוקת הפסח שאליה מפנה אותנו כאן הכתוב. חוקה זו במלואה נכתבה כבר בפסח ניסן:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח כֹּל בֶּן נָכָר לֹא יֹאכֵל בוֹ. וְכָל עֶבֶד אִישׁ מִקְנֵת כֶּסֶף וּמִלְתָּה אִתּוֹ אִזּוֹ יֹאכֵל בוֹ. תּוֹשֵׁב וְשֹׁכֵר לֹא יֹאכֵל בוֹ. בְּבֵית אֶחָד יֹאכֵל לֹא תּוֹצִיא מִן הַבַּיִת מִן הַבֶּשֶׂר חוּצָה וְעֵצִים לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ. כָּל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אִתּוֹ. וְכִי יִגֹּר אִתְּךָ גֵר וְעָשָׂה פֶסַח לְה' הַמּוֹל לוֹ כָּל זָכָר וְאִזּוֹ יִקְרַב לַעֲשׂוֹתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל עַרְל לֹא יֹאכֵל בוֹ. תּוֹרָה אַחַת יְהִי לְאֶזְרַח וְלִגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם (שמות י"ב, מג-ט).

לחוקה זו שני מוקדים: הראשון מתרכז באישים הנכללים בציווי ההקרבה; והשני – באופן אכילת הקרבן. הצלע הראשונה של החוקה מתבקשת באופן טבעי, מכוח העובדה שכל העם מצווה בעשיית הפסח. מתבקש להגדיר אפוא את סף השייכות לעם ישראל הנדרש מהפרט כדי להשתתף בקרבן זה. הכתוב בפרשתנו מדלג על צלע זו, כיוון שכבר בראשית דבריו הוא מבהיר לאלו אנשים הוא מיועד. עם זאת, עצם ההיענות לדרישת הטמאים מחדשת משמעות דרכיונית לצלע זו: לא רק מי שמשתייך לעם מתחייב לעשות הפסח, אלא מדרישתם של הטמאים נלמד שעשייתו של הפסח אף קובעת את זהותם של עושיו כחלק מעם ישראל:⁵

לְמָה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקָּרֵב אֶת קָרְבָּן ה' בְּמַעַדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר ט', ז).

זהו הבסיס המוסרי שעליו נשענת טענת הטמאים – להיכלל בתוך העם, ודווקא מפאת משמעות זו של הפסח, ניתנת להם הזדמנות חוזרת. כתוצאת אגב, מאחר שכבר נוצר פסח נוסף, יכול גם המזיד לנצל זאת ולמצוא את מקומו בתוך הכלל.⁶

5. אף את העבד המהול ניתן להגדיר כחלק מהעם, הודות לעובדה שהוא ממונו של ישראל, אלא שדווקא מפאת היותו אדם שמעמדו כרכוש, ישנה חובה למול אותו. שאר החוקים המצוינים כאן הנם הלכות דיני אכילת קדשים, שעה שהבית והמשפחה היהודית מתפקדים כמקדש מעט. כללים אלו ודאי מייחדים רק את העם הנבחר ומדגישים את ייחודו.
6. דינו של המזיד אינו מפורש בספר שמות, העוסק בפסח ניסן, אלא רק בסיום פרשתנו: "והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההוא מעמיה כי קרבן ה' לא הקריב במעדו חטאו ישא האיש ההוא" (במדבר ט', יג). מיקומו של פסוק זה דווקא בסוף פרשתנו בא ליצור עמימות מכוונת לגבי משמעותו. אכן, המזיד לא הקריב את קרבן ה' במועדו, אבל מהו בדיוק 'מועדו'? אלמלא פרשתנו היינו פוסקים בבטחה כי הכוונה לפסח ניסן, אולם לאור התייחסותה של פרשתנו לקיומו של פסח זה באייר, ובהתחשב במיקומו הנוכחי של הפסוק, רק לאחר שהוצג בפנינו אותו פסח זהה, מתאפשרת הבנה, שבדיעבד, אם הטהור שהזיד בפסח ראשון יקריב בפסח שני, הוא לא ייענש בכרת, שהרי מעתה למדנו שגם זהו מועדו. וכן הביא רמב"ן (שם, י) בשם הגמרא (פסחים צג ע"א): "וצוה הכתוב לטמא ולמי שהיה בדרך רחוקה לעשות השני, והוא הדין והטעם לכל מי שלא עשה

לאחר שתמו ההזדמנויות להיכלל בתוך העם נגזר העונש. עונש היכרת הנפש מעמיה מובן כעת מאליו, שכן במעשיו גזר הוא עצמו את עונשו!

“כן בנות צלפחד דברת”

כבר עמדנו על חסרונו של משפט מעין זה בפרשת פסח שני. הבדל זה הוא סימן קט שיחשוף בפנינו הבדל משמעותי יותר בין המקרים.

נשים לב לעובדה, כי הקושי של הטמאים בקרבן פסח לא יכול היה להתעורר בפסח מצרים. באותה שעה עדיין לא נהגו חוקי טומאה וטהרה – הללו התחדשו רק במדבר.⁷ מבחינה זו, פרשת פסח שני היא השלמה טבעית ומתבקשת לפסח מצרים ועדכון הלכותיו באופן מלא, על השלכותיהן. לכן אין התייחסות לשואלים, כיוון שבכל אופן מתבקשת התמודדות עם הקושי שמציבה מערכת הטומאה והטהרה לגבי חובת כל יחיד בקרבן שמועדו קבוע.

מנגד, פנייתן של בנות צלפחד נעשית לאחר ציווי חלוקת הארץ למשפחות לפי מפתח של בתי אבות. המקרה שלהן אינו מקרה חדש שהמציאות המתחדשת גלגלה לפתחו של משה – והוא לכאורה כבר נידון ונדחה. בנות צלפחד באו למחות על עיוות דין שכבר נפסק. דווקא משום כך תשובת ה' מתייחסת אליהן, כיוון שהן לא עוררו בעיה לאומית אלא הגישו ערעור על הפסיקה בעניינן הפרטי. ערעורן זכה, ולכן נפסק מבית דין של מעלה “כן בנות צלפחד דברת”!⁸

“ויקרב משה את משפטן לפני ה'”

הבדל זה שעמדנו עליו אינו היחידי שנמצא בהשוואת שתי הפרשות. בעוד שבפסח שני מתאר המקרא את דברי משה כך:

- הראשון ואפילו במזיד, שחייב לעשות השני כדברי רבותינו.⁹ אמנם לפי פרשנות זו, גם מי שהיה טמא או בדרך רחוקה בפסח ראשון והזיד בפסח שני ולא עשאו יתחייב כרת. ברם, הרמב”ם לא פסק כן (הלכות קרבן פסח פ”ה ה”ב), ועיינו שם בדברי ראב”ד שהשיג עליו.
7. על דרך זו פירש החזקוני את טענת הטמאים (במדבר ט', ז): “למה נגרע – למה אין אנו רשאים לאכול קדשים בטומאה, הרי אשתקד אכלנו הפסח במצרים אפילו בטומאה, והטעם, שעדיין לא הוזהרו”.
8. ניתן למצוא סמך להבדל זה בדברי חז”ל בשתי הדרשות. בנוגע לפרשת בנות צלפחד קבעו חז”ל (מובאים ברש”י, במדבר כ”ז, ה), שאידיעתו של משה את ההלכה היא עונש על שאמר “והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתיו” (דברים א', יז), ואילו בפרשת פסח שני לא ציינו חז”ל את חוסר ידיעתו של משה כסימן לרעתו. על רקע דברינו החילוק מובן: פסח שני בכל מקרה היה צריך להיכתב, כיוון שהוא נובע ממצואות מחודשת של דיני טומאה וטהרה שניתנו בינתיים, ולכן חז”ל (רש”י, במדבר ט', ז) רק ציינו את זכותם של השואלים, שפרשה זו נמסרה בגינם, ואילו בנות צלפחד ערערו על ההלכה הנוהגת שנמסרה בידי משה בנוגע לחלוקת הארץ. ועיינו גם להלן, הערה 11.

למה ניגרע?! – בין פסח שני לבנות צלפחד

(במדבר ט', ח).

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עֲמְדוּ וְאִשְׁמְעָה מֵהַ יְצוּהָ ה' לָכֶם

בפרשת בנות צלפחד התורה מתנסחת כך:

(שם כ"ז, ה).

וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפַּטְן לִפְנֵי ה'

תיאור העניין כ'משפט' משווה לו אופי אחר לחלוטין. אין כאן עניין לדעת את דבר ה' במציאות המתחדשת. לאמתו של דבר, אף אין לפנינו סוג של כעין תביעה ייצוגית. כפי שבנות צלפחד מדגישות, אביהן מת בחטאו, ולא היה בעדת קורח.⁹ כלומר, אין הן מעוניינות לשנות את החוק, ייתכן שאף לא העזו להעלות על דעתן שבכוחן לשנות דעת עליון. כוונתן הייתה רק לפתור את מצוקתן הפרטית. הערעור הוגש והתקבל, אך לא רק בצורה הפרטית בה הוגש, כי אם בתורת חוק מחייב לדורות. ברם, הגדרת בקשת בנות צלפחד כ'משפט' זוקקת עיון נוסף. משפט מתנהל בין שני צדדים, בעוד הרושם מפרשתנו הוא שבנות צלפחד קובלות על קיפוח מצד חוקי הבורא. הוא זה שקבע כי הארץ תתחלק לפי מפתח של בתי אבות, ועליו תלונתן, כיוון שהן יוצאות מקופחות מכך. את מי הן תבעו למשפט? מי הוא הצד הנתבע? מדוע המקרא אינו מתנסח בביטוי המקביל בפסח שני: 'עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכן'?

המקרא משרבב כאן מונח זר לענייננו, הבולט דווקא על רקע ההשוואה לפרשת פסח שני, כדי לעורר אותנו לשים לב למשמעות הנסתרת החבויה בין קפלו.

"כן מטה בני יוסף דברים"

בסיום ספר במדבר אנו קוראים על התפתחות בפרשת בנות צלפחד:

וַיִּקְרְבוּ רֵאשֵׁי הָאֲבוֹת לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי גַלְעָד בֶּן מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה מִמִּשְׁפַּחַת בְּנֵי יוֹסֵף וַיִּדְבְּרוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפְנֵי הַנְּשָׂאִים רֵאשֵׁי אֲבוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמְרוּ אֶת אֲדֹנֵי צוּהָ ה' לָתֵת אֶת הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּגוֹרְלָ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲדֹנֵי צוּהָ בְה' לָתֵת אֶת נַחֲלַת צִלְפַּחַד אַחִינוּ לְבָנֵינוּ. וְהָיוּ לְאֶחָד מִבְּנֵי שְׁבֻטֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְנָשִׁים וְנִגְרַעַה נַחֲלָתָן מִנַּחֲלַת אֲבֹתֵינוּ וְנוֹסֵף עַל נַחֲלַת הַמָּטָה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִגֵּרַל נַחֲלָתָנוּ יִגְרַע. וְאִם יִהְיֶה הַיָּבֵל לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנוֹסֵפָה נַחֲלָתָן עַל נַחֲלַת הַמָּטָה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִנַּחֲלַת מִטָּה אֲבֹתֵינוּ יִגְרַע נַחֲלָתָן. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל פִּי ה' לֵאמֹר כֵּן מִטָּה בְּנֵי יוֹסֵף דְּבָרִים. זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צוּהָ ה' לְבָנוֹת צִלְפַּחַד לֵאמֹר לְטוֹב בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים אֲךָ לְמִשְׁפַּחַת מִטָּה אֲבֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים. וְלֹא תִסָּב נַחֲלָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּטָּה אֶל מִטָּה כִּי אִישׁ בְּנַחֲלַת מִטָּה אֲבֹתָיו יִדְבְּקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכָל בֵּית יִרְשֶׁת נַחֲלָה מִמִּטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחָד

9. הגמרא (בבא בתרא ק"ח ע"ב) מבינה מכאן, כי המתלוננים בעדת קורח לא נטלו חלק בארץ, ולכן אין מקום לתבוע בשמם. ברם, רמב"ן (במדבר כ"ז, ג) הציע חלופה לפירוש זה. לדבריו, בנות צלפחד חששו שמשה לא יקדם את בקשתן אם יתברר לו שאביהן היה מעדת קורח שהתקוממו אישית נגדו, וזאת הסיבה שמצאו לנכון לציין זאת בפניו. לפי אפשרות זו, מתחדדת העובדה שאין מדובר כאן בתביעה ייצוגית אלא בפתרון מצוקתן הפרטית.

מִמִּשְׁפַּחַת מִטָּה אֲבִיָּה תִהְיֶה לְאִשָּׁה לְמַעַן יִירָשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלַת אֲבֹתָיו. וְלֹא תִסָּב נַחֲלָה מִמִּטָּה לְמִטָּה אַחֲרַי כִּי אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבֹקוּ מִטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה כִּן עָשׂוּ בְּנוֹת צִלְפָּחַד (במדבר ל"ו, א-י).

עתה מקבלת הגדרת בקשת בנות צלפחד כ'משפט' תוכן הרבה יותר משמעותי. לעינינו נחשף משפט אמת, שבו בנות צלפחד הן התובעות ובני יוסף הם הנתבעים. רק עתה נחשפת התמונה במלואה. משמעותה המלאה של הכרה בזכותן של בנות צלפחד פירושה כי בני יוסף יצאו חייבים בדין, שכן נפתח הפתח למעבר הנחלה ממטה אבותם, עת בנות צלפחד תינשאנה. בכוננת מכוון אנו מוצאים בפניית בני יוסף ביטויים דומים לבקשת בנות צלפחד.¹⁰ גם הם רואים במהלך זה גריעה מזכותם ופונים אל משה בתביעה מעין 'למה ניגרע?', ואף הם נענים באותו מטבע: "כן מטה בני יוסף דברים!"

"כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל"

מטבעות הלשון הדומים, כמו תמיד, מסייעים בידינו לעמוד דווקא על ההבדלים בתיאור המקרים. ישנו הבדל בולט בתיאור התנהלותו של משה באירועים הללו. טענת בני יוסף אינה מלווה באותה דרמטיות המתלווה לבקשת בנות צלפחד. כאן משה לא נאלם דום ונזקק להקריב את משפטם לפני ה', אף שהכתוב מדגיש, כי את תשובתו לבני יוסף מסר "על פי ה'" (שם ל"ו, ה). זאת כדי ליצור את הרושם בעיני הקורא, כי אין כאן ציווי העומד בפני עצמו, כי אם השלמת עניינן של בנות צלפחד והעמדת זכותן במקום הראוי לה, תוך שקלול ערכי יסוד נוספים.

לאמתו של דבר, הפתרון הניתן אינו מהפכני כל כך, כי אם פתרון מעשי פשוט המשלב ומביא על סיפוקו את האינטרס של שני הצדדים גם יחד. אדרבא, לטענתנו, דווקא פשטותו של פתרון זה באה להאיר באור פחות זוהר את בקשתן של בנות צלפחד. זאת כוונת התורה בכך שהשתמשה בפרשה זו בביטויים הדומים לביטויים שנזכרו בפרשת בנות צלפחד. בנות צלפחד תבעו את הצדק, אך מתוך ראיית הצד שלהן בלבד. הן צדקו, זכותן קופחה, ועל כן זכו במשפטן. אך רק כאן, בסוף הספר, מוצא 'משקל הזכויות' את איזונו הנכון.

בנות צלפחד באו בשם משפחת אביהן: "למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו", אך התעלמו מהעובדה כי למשפחת אביהן ישנה תכונה נוספת – היא מהווה מרכיב

10. "ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה למשפחת מנשה בן יוסף ואלה שמות בנתיו מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה. ותעמדנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאם וכל העדה פתח אהל מועד לאמר. אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' בעדת קרח כי בחטאו מת ובנים לא היו לו. למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן תנה לנו אחזה בתוך אחי אבינו" (במדבר כ"ז, א-ד).

למה ניגרע?! – בין פסח שני לבנות צלפחד

במטה בני יוסף. היה עליהן לצרף מבט כללי זה לבקשתן הראשונה ולכלול בה הן את הפן הפרטי, הן את הפן הציבורי.¹¹

משה לא עמד חסר אונים אל מול בני יוסף ונזקק שוב לשאול את ה', הפעם הוא השיב מיד. התורה מעידה שדבריו היו "על פי ה'". נראה לנו, שדברי ה' אלו הנם אותם אלו שנאמרו לו כמענה לפנייתן של בנות צלפחד. אמנם היה בהם הצדקת זכותן של בנות צלפחד, אלא שבנות צלפחד שמעו רק את זאת, והלכו לדרכן. ברם, משה שמע יותר מכך. הוא שמע את דאגת התורה לשמירת שם האב על נחלתו. דווקא היעדרות לבנות צלפחד מתוך מאמץ לשימור שמו של אבי המשפחה בנחלתו מחייב מאמץ דומה לשימור שמו של אבי המשפחות – אבי השבט – על נחלתו. אם לא תיסוב נחלה ממשפחה למשפחה, כטענת בנות צלפחד, אותו היגיון קורא שלא תיסוב נחלה ממטה למטה, כי איש בנחלת אבותיו ידבקו בני ישראל! ראייה רחבה זו, הצעד הנוסף לפי קו זה, נחסר בראייתן של בנות צלפחד, ורק כעת השלימו משה, לבקשת בני יוסף, על פי אותם דברי ה'.

טענת 'למה ניגרע?!' פועלת כאן כחרב פיפיות, המקנה לבנות צלפחד זכות שחובה בצדה. רק כעת הטענה באה על סיפוקה המאוזן. זאת כוונת התורה בשימוש בביטויים זהים לבנות צלפחד ולבני יוסף.

למה ניגרע!?

כעת, לאחר שעמדנו על ניתוחה של בקשת בנות צלפחד על יתרוניתה וחסרוניתה, מתבקש עיון משווה בבקשתם של הטמאים להקריב קרבן פסח:

ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש בין הערבים במדבר סיני לכל אשר צנה ה' את משה בן עשו בני ישראל. ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא. ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקרב את קרבן ה' במעדו בתוך בני ישראל. ויאמר אליהם משה עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם. (במדבר ט', ה-ח).

בקריאה זהירה של בקשת הטמאים מצטיירת התמונה הבאה. התרגשות גדולה במחנה, כל העם מתגודד בפתח אוהל מועד ועוסק בהקרבת הפסח. הטמאים חוזים במחנה המרהיב בכיליון עיניים ובסערת רגשות. הזמן עובר, ההמולה במחנה רבה והתחושה שנדחו מהקהל אינה נותנת להם מנוח. מרוב תסכול על דחייתם, שלא

11. נמצא לכך הד בדברי חז"ל שהתייחסו אליהם לעיל, הערה 8. רש"י מנמק את העובדה שמשה לא ידע להשיב לטענת בנות צלפחד בשני אופנים שונים. האחד רואה בכך עונש למשה, והשני מעלה על נס את זכותן של בנות צלפחד. נשים לב, כי לפי הכיוון המתמקד בעונשו של משה, הרי שאין כאן שום ציון זכות לבנות צלפחד על שאלתן, והביקורת שהעלינו תופסת כאן את מקומה.

באה להם מרצונם, הם באים למשה ואהרן בבקשה לתפוס את מקומם בקרב הקהל. הם מבקשים להקריב את הפסח במועדו, ב"ד בניסן, על אף טומאתם! משה אינו יכול להתמהמה, לעיין בדבר, שכן שעון החול אוזל, והטמאים עומדים לפניו כשבפיהם תחינה לה', להיות שותפים להקרבת הפסח.

רגילים אנו להתרכז בפסח שני שהתחדש כאן כפתרון למצוקתם, אך לא היא, לא בזאת חפצו הטמאים. אנו מדלגים ביעף על העובדה שהתשובה לבקשתם להיכלל בקהל היא שלילית! אמנם ניתן להם להקריב את הפסח אך לא עם כל הקהל.

יש מקום לעמוד על הצד השווה ביחס בין בקשת הטמאים ובקשת בנות צלפחד לבין הפתרון שזכו לו. בנות צלפחד טענו לקבל נחלה לעצמן, אבל ההסדר הסופי לא אשרר את תפיסתן. הן לא הוכרו כבעלות הנחלה מכוח זכותן הן, אלא רק כנציגות החוקיות של השבט. השבט הוכר כבעל הנחלה והן, מכוח שייכותן לשבט, מקבלות חלק בנחלתו. גם הטמאים לא קיבלו מה שרצו. הם רצו להקריב באותו יום בטומאה, הם זעקו 'למה ניגרע?!', אבל לא קיבלו מה שרצו. אמנם זכותם להקריב את קרבן ה', אך זכות זו אינה קניינם הפרטי, היא נובעת מתוך שייכותם לעם, שעמו נכרתה ברית ביציאתו ממצרים. הקרבת פסחיהם הרבים של כל בני העם בעת ובעונה אחת הנה נוהל חריג בנוף הקרבנות, שבא לבטא את אופיו המיוחד של קרבן הפסח.¹² מסקנה זו מוכחת אף מקביעת חז"ל (פסחים סז ע"א), כי במקרה שרוב הציבור טמא, יקרב הפסח בטומאה. מבואר אפוא, כי אחידותו של העם היא התנאי הבסיסי להקרבת הפסח, ולא דווקא טהרתו. תורף תשובת משה לטמאים הוא, שאחידותו של העם בטהרתו תיפגע אם יקריבו הם בטומאה ולכן נגזר עליהם להידחות.¹³

12. בעולם הקרבנות ישנה הבחנה בין קרבן יחיד, שכל אדם מביאו בזמן הנוח לו, ובין קרבן ציבור, שהוא קרבן אחד המובא בזמן קבוע עבור הציבור כולו. חריג הוא קרבן הפסח, בכך שהוא חובה המוטלת על כל יחיד, אך היא מתקיימת בציבור – כולם חייבים להביאו באותן שעות. הדבר מסייע לטענתנו, כי זהו קרבן ציבורי המתפרט ליחידיו. עיינו גם מאמרנו, 'שלוש מצוות הרגל', דף קשר – ישיבת הר עציון, גיליון 361, שבו הראינו כי פן זה קיים אף בקרבנות הרגל (חגיגה, ראיה, שמחה), על אף שהוא בולט שם פחות, כיוון שישנה ארכה של שבוע להביא קרבנות אלה.

13. חז"ל באמת טענו, כי לא היה כל עיכוב בהקרבת הטמאים מצד קדושת קרבנם הפרטי ודיני טומאה וטהרה הנלווים לו, כיוון שהם לא ביקשו להקריב את הפסח בעצמם, אלא שטהורים יזרקו עבורם את הדם ויאכלו עבורם את הבשר, והצעה זו היא שאילצה את משה להימלך בשכינה כדי להשיבם (רש"י, במדבר ט', ז). לפי זה, חייבים לומר שהייתה סיבה אחרת לדחיית בקשתם, סיבה שאינה תלויה בדיני טומאה וטהרה. טענה זו עולה ביתר תוקף על פי פשט הפסוקים. לפי פשוט דבריהם של הטמאים נראה, שהם ראו את עצם המצווה להקריב את הפסח במועד קבוע המחייב את כל הקהל כציווי שיש בכוחו לדחות את טומאת היחידים: "למה נגרע לבלתי הקרב את קרבן ה' במעו בתוך בני ישראל". לדברינו, דווקא הצורך הזה להיכלל בכלל העם הוא שמנע מהם את מילוי בקשתם.

למה ניגרע?! – בין פסח שני לבנות צלפחד

שני הטוענים באו בזעקה שהם רוצים להיכלל בכלל, אלא שהכלל דוחה אותם, ובשני המקרים נרמז להם, כי טענה נגד הכלל ראוי לה שתכלול בתוכה את הבנת מעמדו של הכלל. אם היחיד טמא, עליו להכיר בכך שקרבנו יכתים את טהרתו של הכלל. במקרה שהבת יורשת נחלה, עלולה זכותה לפגוע בהצלחת השבט לשמור על נצחיות מורשת נחלתו.

טענת הפרט נגד קיפוחו היא לגיטימית, ובלבד שתהא כוללת בתוכה ראיה מפוכחת של השפעת בקשתו על מעמדו של הכלל. דווקא משאלתו של הפרט להיכלל במסגרת המון העם מחייבת היענות הבוחנת נכונה את צורכי היחיד אל מול שמירת האינטרס הציבורי.

בשתי פרשות אלו – פסח שני ובנות צלפחד – מלמדנו אפוא המקרא פרק באיזון בין האינטרס הציבורי לזה הפרטי. אכן, פעמים שהתנהלותו של הכלל פוסחת על זכויותיהם של פרטים חריגים. תופעה זו היא טבעית, לאור מסתו האדירה של הכלל וסדר הגודל העצום של פעולותיו. אם לא יתעורר הפרט לדאוג לזכויותיו, איש לא יתבע אותן עבורו. ברם, האיזון הנכון מתקבל במצב שבו הכלל מכיר בחריגותו של המקרה הבודד, שזועק לתיקונו. אולם מצד שני, הפרט מכיר בעובדה, ששייכותו אל הכלל היא הבסיס לעתירתו, וממילא אף לתיקון מצבו.